

Instituții și procese politice dinamice: optimizarea funcționării în condițiile tranziției; cazul statelor europene

Rosca, Ludmila

Veröffentlichungsversion / Published Version

Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Rosca, L. (2013). Instituții și procese politice dinamice: optimizarea funcționării în condițiile tranziției; cazul statelor europene. *Studii Europene*, 1, 75-87. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-405607>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer Deposit-Lizenz (Keine Weiterverbreitung - keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Gewährt wird ein nicht exklusives, nicht übertragbares, persönliches und beschränktes Recht auf Nutzung dieses Dokuments. Dieses Dokument ist ausschließlich für den persönlichen, nicht-kommerziellen Gebrauch bestimmt. Auf sämtlichen Kopien dieses Dokuments müssen alle Urheberrechtshinweise und sonstigen Hinweise auf gesetzlichen Schutz beibehalten werden. Sie dürfen dieses Dokument nicht in irgendeiner Weise abändern, noch dürfen Sie dieses Dokument für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, aufführen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Mit der Verwendung dieses Dokuments erkennen Sie die Nutzungsbedingungen an.

Terms of use:

This document is made available under Deposit Licence (No Redistribution - no modifications). We grant a non-exclusive, non-transferable, individual and limited right to using this document. This document is solely intended for your personal, non-commercial use. All of the copies of this documents must retain all copyright information and other information regarding legal protection. You are not allowed to alter this document in any way, to copy it for public or commercial purposes, to exhibit the document in public, to perform, distribute or otherwise use the document in public.

By using this particular document, you accept the above-stated conditions of use.

Instituții și procese politice dinamice: optimizarea funcționării în condițiile tranziției. Cazul statelor europene

Conf. univ. dr. hab. Ludmila ROȘCA

rosca@irim.md

Institutul de Relații Internaționale din Moldova (Moldova)

Abstract: In the article the author tackles a contemporary issue that is important for institutional strengthening of the Republic of Moldova. Developing a mechanism for efficient interaction of institutions of state power with political parties, ruling ones and in opposition, with the groups of interests, especially those institutional and associative, represents a strategic objective for the Republic of Moldova. Assessing institutions with “rules of the game”, the contemporary political science updates the significance of the Constitution for organisation and good unfolding of the political process, for ensuring stability and at the same time dynamism of the socio-political system. The conclusions of the investigation of complex issues like dynamic political processes, functionality of political institutions in conditions of instability / political crisis, contain an educational, instructive message, important for the political actors of the Moldovan society.

Key-words: political institutions, social institutions, game rules, historical approach, economic, / sociological / institutional stability, political process, dynamic processes, knowledge-based society, international political experience, political theory, political experience of the Republic of Moldova, functional mechanism.

Fiecare societate a tins să dea naștere la un set de instituții necesare pentru a-și soluționa problemele fundamentale, acute. În analiza politicului, economicului, a structurii sociale, instituțiile ocupă poziții diferite. În DEX, institutul este definit ca: organ sau organizație (de stat) care desfășoară activități cu caracter social, cultural, administrativ etc.; formă de organizare a raporturilor sociale potrivit normelor juridice stabilite pe domenii de activitate [1, p.496]. Sub aspect social noțiunea de institut are două semnificații majore: în sens larg desemnează un set de norme de comportament, prin care raporturile sociale se formalizează, iar în sens mai restrâns institutul desemnează o practică cunoscută și verificată, fundamentată pe obiceiuri, tradiții, norme de comportament.

Problema optimizării funcționării instituțiilor politice este mult discutată în perioade concrete de dezvoltare a științei politice, jurisprudenței. În perioada când știința politică a început să se afirme ca știință academică modernă, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, tradiția clasică în interpretarea rolului social al instituțiilor avea un impact major. Tradiția clasică s-a conturat în timp, începând cu antichitatea greacă. Experiența politică a grecilor a fost studiată,

generalizată de filosofii Platon, Aristotel. De exemplu, în lucrarea lui Platon „Statul” temele principale sunt: statul (formele de guvernământ), constituția și guvernul. În opinia lui Platon statul trebuie să se îngrijească de virtuțile cetățenilor, să asigure pacea internă, să-și protejeze cetățenii de atacurile / amenințările ce vin din afară. În lucrarea „Politica”, Aristotel își formulează mai multe întrebări, răspunsul la care îi permitea să determine: care constituție este „dreaptă”, care este modelul cel mai bun de organizare statală, care instituții trebuie să asigure executarea puterii consultative, executive și judiciare. Până în primele decenii ale secolului XX a dominat tradiția în conformitate cu care instituțiile erau apreciate ca organe administrative sau norme de drept.

La finele secolului al XIX-lea și începutul secolului XX la interpretarea și definirea rolului social al instituțiilor contribuie Emile Durkheim și Max Weber. Contribuția acestora a inițiat tradiția sociologică în interpretarea instituțiilor social-politice. Weber pornește de la semnificația etimologică a latinescului *stato*, menționând că statul este un institut „pur” – o comunitate de oameni, comportamentul cărora este întemeiat pe judecăți raționale (norme constituționale, legi etc.). E. Durkheim menționa: instituțiile, pe de o parte reprezintă o formațiune ideală percepută sub forma obiceiurilor, credințelor, iar pe de altă parte – obiceiurile și stereotipurile sociale de acest gen se materializează în activitatea diferitor organizații sociale, care au existat și funcționat în perioade istorice concrete. Apartenența obiectivă la un grup social, întrucât ea fixează aspecte importante ale vieții indivizilor, determină de o manieră mai mult sau mai puțin importantă, ceea ce Durkheim numea: „maniere de a face, de a simți și de a gândi” [2, p.12]. Această interpretare a instituțiilor a fost reactualizată și susținută de reprezentanții școlii „instituționalismul social”: Marcel Prelot, J. Burdeau, Maurice Duverger. Ei au definit instituțiile ca „modele ideale de organizare a relațiilor politice”, ca „structuri organizaționale care se reproduc în practica politică colectivă în corespundere cu particularitățile modelului ideal”. În lucrarea „Sociologia politică”, publicată în anul 1968, Duverger definește instituțiile politice ca: model de organizare a relațiilor umane, ce stau la baza diverselor relații umane (concrete), obținând în așa mod un caracter stabil.

Reactualizarea instituțiilor politice este inițiată de savantul american Rawls. Obiectivul investigației, rezultatele căreia sunt expuse în lucrarea „A Theory of Justice”, este societatea în care predomină un consens cuprinzător, privind principiile acceptate de către instituțiile politice – un consens care nu este nici într-un caz subminat de faptul că grupuri și indivizi diferiți au viziuni fundamentale divergente în chestiuni culturale, religioase și ideologice [3, p.131-171]. Rawls justifică teza în conformitate cu care: nu o societate dreaptă generează instituții drepte, ci instituțiile politice drepte sunt cele care pot genera o societate dreaptă. Reieșind din această

afirmație am putea puncta semnificația acestui studiu pentru societatea moldovenească. Este vorba despre elaborarea sau selectarea (din cele existente în experiența statelor europene) unui mecanism de funcționare eficientă a instituțiilor sociale. Într-un studiu publicat în anul 1983, Korpi menționa: actorii raționali construiesc tipuri de instituții care vor servi scopurilor lor predefinite. Uneori instituțiile sunt văzute ca variabile intermediare în care actorii politici, dacă ar avea succes, ar putea investi putere, iar ele ar putea ulterior fi folosite ca instrumente de sporire a puterii [4, p.132].

Redescoperirea instituțiilor politice este determinată de un set de mutații observate în mentalitatea politică nu doar a teoreticienilor, dar și a practicienilor. Modul prin care instituțiile politice au trecut din planul secund în centrul dezbaterilor publice este explicat diferit de reprezentanții empirismului și scientismului. Științtii consideră că tematica instituțională este supusă unei analize profunde de teoria și metodologia cercetării fenomenelor politice, iar empiricii susțin că această reorientare simultană s-a produs independent, în subdomenii diferite ale științei politice [3, p.133]. Indiferent de faptul care domeniu al științei politice: cel teoretic sau aplicativ, a insuflat o nouă viață instituțiilor politice, sociale, cert este că în teoria politică contemporană tematica instituțiilor are prioritate, iar rezultatele investigațiilor teoretice au semnificație practică, contribuie la sporirea eficienței activității instituțiilor de stat, la servirea calitativă a cetățenilor. După cum știm, la moment, în concepția „bonne governance”, statul este definit ca institut ce prestează servicii cetățenilor săi. Cu cât serviciile prestate sunt mai numeroase și executate la timp, cu atât guvernarea este mai eficientă.

În teoria politică contemporană deosebim trei abordări a tematicii instituționale: istorică, economică, culturală / sociologică. Instituționalismul istoric valorifică modul în care puterea exercitată asupra procesului politic era structurată de forma de guvernământ și regimul politic. În acest context, Birnbaum în lucrarea „Statul și acțiunea colectivă”, publicată în anul 1988, sublinia că instituțiile politice fac mai mult decât să distribuie puterea și să producă strategii. Instituțiile influențează modul în care diferite grupuri ajung să-și definească interesele politice. Adepții acestui curent accentuează rolul alegerilor instituționale realizate la momentul apariției diverselor sectoare de politici sau chiar a sistemelor politice. Teza promovată de reprezentanții instituționalismului istoric este: alegerile inițiale (atât structurale, cât și normative) vor avea un efect general asupra alegerilor ulterioare privind politicile. Este vorba despre impactul îndelungat al alegerilor inițiale, chiar dacă ulterior sunt atestate schimbări structurale. Aceste teze au fost discutate în legătură cu problema poziționării statului în analiza politică, inițiată de Gabriel

Almond. Savantul american susținea conceperea diferențiată a statului și a importanței sectorului public în sine – în opoziție cu influențele de tip societal, ce vin din partea grupurilor de interes sau a partidelor politice. Din această perspectivă, statul nu mai reprezintă o singură entitate, este o formă de agregare a organizațiilor și instituțiilor, care urmăresc satisfacerea propriilor necesități și realizarea propriilor interese.

Abordarea economică este susținută de autorii teoriei alegerii raționale și a teoriei jocurilor. Tezele fundamentale ale acestora sunt: actorii vin în „jocul” instituționalizat cu un set fix de preferințe, pe care le pot ierarhiza într-o manieră rațională. Instituțiile determină schimbările ulterioare dintre actori, dar instituțiile nu influențează preferințele. În condițiile schimbării instituțiilor, actorii își schimbă de obicei strategia, dar nu și preferințele. Preferințele actorilor sunt legate de maximizarea utilității individuale. Avantajul abordării economice rezidă în faptul că ne oferă unele fundamente universale modului în care indivizii vor acționa în contexte instituționale diferite. Însă și aici ne confruntăm cu dificultăți. Abordarea economică nu ne oferă nici o teorie asupra sursei preferințelor. Savanții antrenați în investigații empirice deduc preferințele din comportament: variabila independentă este aplicată în așa mod încât o explică pe cea dependentă. Problemele în acest caz se multiplică, deoarece practic este imposibil să deducem preferințele din comportament, nimeni nu poate afirma că o acțiune reflectă preferințele autentice ale persoanei. Un agent rațional, care maximizează utilitatea, nu va dezvălui informații reale despre preferințele sale cuiva despre care știe că va folosi această informație pentru a construi instituții ce vor lucra împotriva intereselor lui. Generalizând rezultatele unui studiu consacrat preferințelor, Miller afirmă: asimetria de informație diminuează semnificația abordării economice a tematicii instituționale, pentru că dacă are o informație eronată despre preferințele autentice ale actorilor rezonabili, proiectantul va crea tipul greșit de instituții. În consecință vom avea dileme patologice de acțiune colectivă [5].

Așadar, în lucrările autorilor care studiază fenomenele și procesele politice, inclusiv instituțiile politice dinamice, utilizând metodele științelor economice, proiectul cercetării are la bază afirmația: un grup de indivizi, fiecare având preferințe bine definite, interacționează strategic în baza recunoașterii unor interese comune. Abordarea acțiunilor grupurilor sociale a cunoscut multiple controverse. Din perspectiva abordării economice a instituțiilor politice nu este clar de ce oamenii colaborează în scopul soluționării problemelor comune. Autorii teoriei alegerii raționale susțin că nu este nici un motiv rațional ca oamenii să colaboreze în organizarea și realizarea diverselor acțiuni sociale, deoarece bunurile produse în rezultatul acestora sunt prin natura lor

publice și respectiv de ele beneficiază și cei care au muncit și cei care n-au făcut nimic [6]. Totodată, experiența socială reflectă o altă realitate referitoare la acțiunea colectivă: oamenii se asociază în grupuri de interes, ONG-uri, partide politice, state, organizații și asociații internaționale, corporații transnaționale. Care este motivația persoanelor ce susțin și promovează acțiunea colectivă? Poate fi redus omul la un robot programat spre maximizarea utilității, incapabil să se abată de la program? Din cauza acestor controverse abordarea economică a instituțiilor sociale s-a pomenit în dificultate.

Abordarea culturală sau sociologică justifică teza în conformitate cu care instituțiile dictează o logică „a potrivirii”, adică le sugerează actorilor ce ar trebui să prefere într-o situație concretă. Fără a nega instituționalitatea acțiunii individuale, autorii, ce susțin acest mod de interpretare a instituțiilor, subliniază că indivizii nu dispun de suficiente resurse cognitive pentru a fi raționali, în interacțiunea lor cu alți agenți. Ei pot urma „scenarii” / ”șabloane” oferite de instituțiile în cadrul cărora acționează. Instituțiile construiesc identitățile sociale, apartenențele, oferă definițiile realității și semnificațiile împărtășite de către actori. Într-un context instituțional actorii nu calculează care acțiune îi va spori utilitatea. În schimb, cetățenii deseori se întrebă: ce poziție / rol le revine în ambianța socială – judecător, medic, pedagog, deținut, savant etc.? Conștientizarea statutului social îi permite persoanei să adopte reguli de comportament. Deseori, acestea sunt definite în codurile deontologice ale activității profesionale.

Actualmente, în cadrul abordării sociologice se discută mult asupra relațiilor ce se stabilesc între stat și societate, între sectorul public și privat. Savanții produc modele de interacțiune socială, structurală, organizațională. Astfel de studii sunt semnificative pentru statele ce își propun să realizeze modelul democrației, să legitimeze activitatea instituțiilor democratice. Pluralismul, pluripartidismul – fenomene caracteristice statelor democratice – impun cerințe / reguli de comportament atât liderilor, cât și susținătorilor acestora. Cu o frecvență mai mare, în prezent ca în secolele anterioare, se întâlnește guvernarea de coaliție, asigurată de trei/patru și chiar mai multe formațiuni politice. Această situație sporește actualitatea și semnificația investigațiilor teoretico-practice axate pe interacțiunea socială, pe acțiunea colectivă, pe rolul și statutul instituțiilor în societatea contemporană.

Abordarea juridică oferă instituțiilor reguli stricte de funcționare, iar modelul pur al instituției politice îl constituie statul. Aceste reguli au o semnificație majoră în perioadele de tranziție de la un regim politic la altul. Prăbușirea comunismului ca sistem politic și economic a atras o schimbare politică de o amploare fără precedent în Europa Centrală și de Est. Astfel în

Grecia, Portugalia, Spania cotitura spre democrație a însemnat o schimbare politică, dar nu și o schimbare radicală în activitatea instituțiilor economice cum s-a întâmplat în alte state din Europa Centrală și de Est, unde restructurarea sistemului politic are loc simultan cu schimbările esențiale în toate formele activității economice. Tranziția societăților postcomuniste, cum este și cea moldovenească, de la totalitarism la democrație, este un proces complex, care a urmat logica modelelor democratice occidentale, fiind determinat de opțiunile de integrare europeană, de afirmare a democrației, de edificare a statului de drept, de ameliorare a condițiilor de trai și activitate a cetățenilor.

În cazul tranziției post-comuniste din Europa Centrală și de Est democratizarea prin garantarea libertăților fundamentale și crearea unui spațiu public care să permită schimbul de idei și reformarea instituțiilor puterii de stat (legislative, executive și judecătorești) funcționează ca o condiție a instaurării regulilor de joc ale economiei de piață [7]. Practica arată, creșterea indicatorilor economiilor naționale a mai multor state europene post-comuniste a fost determinată de reorganizarea structurală a acestora, susținută de investițiile ce veneau din occident. Un studiu comparat al dificultăților cu care se confruntă statele post-comuniste și realizărilor diferite pe care acestea le înscriu în procesul de democratizare, de schimbare esențială a regulilor gestiunii procesului social, ne permite să constatăm: în procesul de democratizare a vieții publice statele europene post-comuniste pornesc de la niveluri diferite de dezvoltare. În unele state existau premisele economice ale democratizării: nivelul relativ înalt al dezvoltării industriale și economice, al urbanizării, iar în altele acestea lipseau [8, p.155-165]. Respectiv, în unele state reformele au condus la creșterea bunăstării, iar în altele – la creșterea inflației și a șomajului. De exemplu, Polonia, Ungaria demarează tranziția de la o economie mai puțin centralizată, respectiv așteptările cetățenilor au fost satisfăcute într-o măsură mai mare decât cele ale cetățenilor din România și Bulgaria.

În statele europene: Cehia, Polonia, Ungaria reformarea sistemului politic și economic, caracterizat de diverse procese dinamice, este inițiată la începutul anilor '90, când prin alegeri libere este schimbat regimul politic, fapt ce a generat înregistrarea unor noi instituții politice. În istoria politică a Poloniei, o poziție deosebită o ocupă mișcarea sindicalistă „Solidaritate”, liderul căreia Lech Walensa în rezultatul alegerilor din 1989 ocupă funcția Președintelui țării. În susținerea reformelor democratice este elaborat „Planul Balcerowicz”, care reflecta tehnicile „terapii de șoc”. În art.2 al Constituției se menționează: „Republiuca Polonă este un stat democratic de drept, avînd la bază principiile justiției sociale”[9, p.14].

În Cehoslovacia schimbările politice ce susțin tranziția post-comunistă sunt inițiate de Forumul Civic și a Publicului Împotriva Violenței în anii 1989-1990. Deși s-a confruntat cu cererea liderilor slovacilor de a se separa, conducătorii Cehoslovaciei au fost capabili să negocieze pașnic, așa încât la 1 ianuarie 1993 pe harta Europei să fie delimitate două state: Cehia și Slovacia, aflate în plin proces de consolidare a instituțiilor democratice. La 16 decembrie 1992 Cehia a adoptat Constituția, art.1 al căreia prevede: „Republica Cehă este un stat suveran, unitar, democratic guvernat prin lege, fondat pe respectarea drepturilor și libertăților cetățenilor” [10, p.4]. Instituțiile politice din Republica Cehă sunt caracterizate de stabilitate dinamică, asigurată de Constituție și normele de drept.

O situație diametral opusă o găsim în Slovacia, condusă de mai multe coaliții ce s-au schimbat în perioada 1993-1998. În perioada menționată realizările tranziției sunt ne semnificative, iar organizațiile internaționale prin trimiterea experților în diverse domenii ale administrației publice le sugerau obiectivul luptei cu corupția și asigurarea legislativă a reformelor democratice. Doar în rezultatul alegerilor parlamentare din anul 1998 la guvernarea instituțiilor puterii de stat din Slovacia vin două coaliții pro-democratice, care pînă în anul 2006 au depus eforturi considerabile în scopul realizării modelului democrației liberale, au preluat procesul aderării la Uniunea Europeană. Însă, din 2006 pînă în 2010 administrația condusă de Direcția Democrație Socială, în frunte cu Robert Fico, în scopul edificării unui stat „social” a întrerupt procesele dinamice reformatoare. La alegerile parlamentare din anul 2010 partidele de centru-dreapta, susținute de forțele pro-reformă au redimensionat principiile și valorile democrației liberale, pe care le-au plasat la temelia funcționării instituțiilor politice și economice. În timpul guvernării administrației Iveta Radicova, atenția principală a celor de la guvernare cădea pe subiecte legate de consolidarea economiei naționale, pe reducerea cheltuielilor publice, pe realizarea în administrarea bunurilor publice a principiului transparenței. Cu toate acestea guvernul Radicova a fost demis în luna octombrie, în urma incompetenței coaliției de guvernare de a ajunge la un consens cu privire la extinderea fondului de salvare a zonei euro – FESF. Criza politică a condus la alegeri anticipate. Făcînd cunoștință cu realitatea politică din Slovacia, constatăm că tranziția a decurs anevoios și că avem o situație asemănătoare practicii Republicii Moldova.

În Ungaria schimbarea sistemică a demarat în anul 1989, cînd guvernării și-au propus crearea unui stat „independent, democratic și constituțional”. Ungaria este unicul stat din UE, care în timpul tranziției post-totalitare n-a adoptat o nouă constituție, n-a schimbat formula juridică a regulilor de joc, în schimb le-a oferit un nou conținut [11, p.18]. Procesul de democratizare al vieții

publice în Ungaria este caracterizat de continuitate, deoarece atât conservatorii, cât și socialiștii susțin proiectul integrării în UE.

În baza acestui succint studiu comparat al experienței statelor europene ce au parcurs drumul tranziției post-totalitare, menționăm: tranziția presupune nu doar o schimbare politică, ci este un fenomen complex care cuprinde toate domeniile vieții sociale. În acest context, practica înlocuirii programelor politice cu multiple dezbateri demagogice, cu confruntări deschise, cu utilizarea minciunii / a bîrfei de către liderii politici este urmată de consecințe negative, de blocarea proceselor politice dinamice, care urmăresc realizarea unor scopuri nobile / majore. O tranziție bine gestionată, după cum afirmă analiștii, o putem evidenția în experiența Ungariei, care ar trebui aplicată ca model de socializare / instruire politică a clasei conducătorilor, mai ales a celor din Republica Moldova. Deseori, am menționat că stabilitatea dinamică este asigurată de un model liberal democrat de cultură civică, politică. În acest sens am putea valorifica experiența Cehoslovaciei, care în condiții critice s-a partajat în doi subiecți ai relațiilor internaționale: Cehia și Slovacia, aplicînd cu maximă eficiență tehnica negocierilor. Cu regret, experiența politică a Slovaciei, la fel ca și a Republicii Moldova, poate servi în calitate de model negativ în studierea tranziției post-comuniste. Indiferent de constatarea: a avut democratizarea premisele economice, socio-culturale necesare sau nu, succesul în reformarea instituțiilor este determinat de capacitatea liderilor politici de a evidenția / justifica obiectivele esențiale ale politicii interne și externe ale statului național, de a elabora și adopta prin consens programele strategice axate pe acestea. Dacă în Slovacia obiectivele politicii interne și externe erau formulate diferit de forțele politice, respectiv venirea la guvernare a unui bloc însemna întreruperea reformelor și inițierea unor procese politice incompatibile cu cele anterioare. Aceasta este cauza principală a sporirii dificultăților tranziției. Și dimpotrivă, experiența Ungariei, Cehiei, Poloniei ne demonstrează că dificultăți oricum sunt în procesul de tranziție de la un sistem politic la altul, dar datoria clasei politice este să nu le multiplice, dar să ofere soluții imediate la toate provocările timpului istoric concret.

Am observat că instituțiile sunt create din necesitatea de a oferi o ordine vieții sociale, de a crea condiții pentru acțiunea colectivă. În baza tuturor teoriilor politice ce abordează geneza statului, instituționalizarea puterii de stat, putem afirma: omul este o ființă bio-psiho-socio-culturală, care nu se poate cunoaște, afirma, realiza ca personalitate în afara sociumului. În acest temei putem explica de ce omul se asociază, își caută parteneri pentru a realiza obiective comune pentru societate, pentru grupuri de oameni. Este prea simplist să reducem activitatea omului

contemporan la maximizarea profitului. Sunt multiple manifestări ale omenescului care cu profitul personal nu au nimic în comun. Observînd că toate abordările instituțiilor sociale se confruntă cu mai multe dificultăți, propunem principiul complementarismului ca temelie a investigației tematicii instituționale. „Complementaritatea” este conceptul original (și adesea perceput ca paradoxal) al epistemologiei lui Niels Bohr. El se referă la relația dintre două descrieri, care, deși se exclud reciproc, sunt în aceeași măsură indispensabile pentru a explica în mod exhaustiv o situație [13, p.312-316]. Reieșind din faptul că toate abordările: istorică, economică, sociologică contribuie la stabilirea statutului social al instituțiilor, pentru a elabora un model funcțional al acestora în situații de instabilitate / de criză este necesară valorificarea atentă a rezultatelor investigațiilor realizate de savanții ce le susțin. Cu atît mai mult, „Conceptul de complementaritate avea să fie mai apoi folosit pentru a caracteriza situații din ce în ce mai diferite față de cea inițială, pentru care a fost creat” [12, p. 314].

În baza teoriilor menționate constatăm că instituțiile influențează comportamentul actorilor procesului social-politic, orientat către atingerea unor obiective concrete. Instituțiilor le revine rolul de a determina legitimitatea actorilor, de a stabili numărul acestora, de a coordona acțiunile lor, de a-i informa, stabilind volumul informării. După cum afirmă C. Lindblom, gestiunea procesului social poate fi reprezentată schematic: birocrății în vârful piramidei, masele la bază, între acestea sunt plasate mai multe structuri ierarhice. Fiecare nivel structural dispune de un nivel de informare: cu cît instituția este amplasată mai sus, cu atît este informată mai obiectiv, complet și într-o perioadă de timp corespunzătoare. Savantul american ne amintește: cu cît instituția este amplasată mai aproape de conducerea de vîrf, cu atît și responsabilitățile conducătorilor ei sunt mai mari [13].

Teoria politică constată stabilitatea instituțiilor politice. Chiar și dacă sunt definite prin formula „regulile jocului”, instituțiile sociale, politice sunt entități rezistente, nu pot fi schimbate la dorința unor actori. S.D. Krasner menționa într-un studiu publicat în anul 1984 următoarele: „Dacă instituțiile s-ar fi schimbat pe măsură ce s-a schimbat structura de putere sau alte forțe sociale din jurul lor, atunci pur și simplu nu ar fi nevoie de o analiză separată a instituțiilor” [4, p.142]. Și din această perspectivă studiul nostru este semnificativ pentru funcționarea eficientă a instituțiilor statului Republica Moldova. În primul deceniu de existență a Republicii Moldova a fost adoptată Constituția – lege fundamentală pentru un stat democratic de drept, chiar și în proces de consolidare instituțională. Dar experiența conducerii acestui stat ne oferă informații ce nu corespund tezelor teoriei politice despre stabilitatea instituțiilor. În „Republica Moldova alegerile

parlamentare au generat de cele mai multe ori inițiative de modificare a Constituției, sistemului electoral, legislației referitoare la partide etc. Așa s-a întâmplat înaintea parlamentarelor din 1994, așa a fost și în preajma prezidențialelor din 2000, când s-a dorit ajustarea Constituției la interesele grupurilor politice, generând o criză constituțională și alegeri parlamentare” [14]. Și la moment Republica Moldova este în proces de reformare instituțională. Experiența internațională, generalizată în cele trei abordări a tematicii instituționale, ne sugerează că schimbările instituționale pot fi determinate de trei factori: circumstanțele neprevăzute; schimbarea evoluționistă; proiectarea deliberată întreprinsă de către agenți strategici.

Interacțiunea instituțiilor poate conduce la apariția unor situații nedorite, conflictuale. În acest sens experiența Republicii Moldova oferă un bogat material empiric. Cetățenii Republicii Moldova sunt în așteptarea unei guvernări funcționale, care ar evita confruntările, care ar pune accentul pe interesele poporului și nu s-ar axa doar pe interesele proprii și de partid. Activitatea celor două guverne de coaliție a demonstrat incapacitatea liderilor de partide de a-și respecta promisiunile în sensul gestiunii responsabile a proceselor social-politice, caracteristice societății moldovenești. Trecând prin diverse situații critice, natura cărora analiștii și comentatorii politicului o interpretau controversat, liderii partidelor politice, aflate la guvernare, au semnat un nou acord de colaborare, în baza căruia au creat o majoritate parlamentară pro-europeană. Experiența politică a ultimelor trei luni (martie-mai 2013), în contextul temei abordate, are o semnificație majoră la capitolul: acțiunea colectivă, suportul motivațional al acesteia; cooperarea și colaborarea cetățenilor, interacțiunile instituțiilor politice; capacitatea instituțiilor statului de a preveni la timp crizele / confruntările, înlocuindu-le cu programe de acțiuni concrete, în realizarea cărora s-ar implica întreaga comunitate, conștientizând profitul personal și ponderea publică a acestora.

Referindu-ne la aspectul motivațional al acțiunii colective, atât de minuțios analizat de savanții ce au susținut abordarea economică a instituțiilor, vom menționa că maximizarea profitului personal prin realizarea diferitor proiecte politice îi caracterizează pe cei doi oligarhi: Vladimir Filat și Vladimir Plohotniuc. Desigur, în istoria politică a Republicii Moldova mai pot fi nominalizați, în acest context, președinții Petru Lucinschi și Vladimir Voronin. Însă activitatea actualilor „lideri” politici se deosebește prin dimensiunea temporală, au marele nenoroc să lupte pentru putere, pentru dreptul de redistribuire a resurselor, în aceeași perioadă de timp. La alt nivel de guvernare (miniștri, șefi de departamente etc.) funcționarea principiului maximizării profitului personal este limitată de necesitatea de a activa în interesul grupului / partidului care l-a

promovat în funcție. În acest caz volens-nolens funcționarii publici realizează programe ce au la bază interesul comunității. Meditând asupra situației concrete, analiștii locali, experții internaționali, chiar și liderii instituțiilor europene au recomandat autorităților să modifice Constituția Republicii Moldova pentru a nu mai admite crizele politice ce reies din incapacitatea „aleșilor poporului” să creeze coalitii de guvernare funcționale, capabile să aleagă președintele, președintele parlamentului, să voteze guvernul.

Schimbarea evoluționistă reflectă viabilitatea instituțiilor sociale, politice: instituțiile care se potrivesc cel mai bine anumitor etape ale dezvoltării sociale supraviețuiesc prin acțiunea unui mecanism de selecție de un anumit tip. De exemplu, modernitatea se deosebește prin instituționalizarea parlamentarismului, care a creat condiții pentru implementarea practică a modelului democrat de organizare și gestiune a procesului social-politic. La rândul ei, democrația nu poate funcționa fără respectarea principiului separării puterilor în stat. Pluralismul și pluripartidismul – principii fundamentale pentru democrație, conduc la guvernarea de coalitie. Toate acestea au determinat schimbări instituționale, care la rândul lor au condus la inversarea raportului dintre institutul monarhiei și cel al instituțiilor democratice. După cum am observat, asistăm la mai multe mutații instituționale la nivelul sistemului politic național, edificat pe principiile democrației pluraliste.

Proiectarea deliberată a schimbărilor instituționale întreprinsă de către agenții strategici este un factor important pentru înțelegerea dinamicii instituțiilor politice și a recunoașterii rolului lor major în organizarea, desfășurarea și monitorizarea proceselor politice. Instituțiile elaborează strategiile de dezvoltare a statului, orientate către satisfacerea necesităților / intereselor / preferințelor individuale. În teoria politică contemporană este discutată problema „structură versus agent”, care explică o conceptualizare mai îngustă a instituțiilor politice ce desemnează reguli asupra cărora s-a adoptat o decizie formală. În acest context, experiența politică contemporană include în agenda savanților problema elaborării unei teorii generale despre instituțiile politice care ar oferi răspunsuri la necesitățile comunităților de oameni și ar recomanda tipuri concrete de instituții importante, eficiente pentru atingerea unor obiective. Într-un studiu publicat în anul 1991, A. Przeworski se întreabă: știm noi totul despre funcționarea instituțiilor politice; ce-ar putea recomanda savanții liderilor comunităților umane a statelor est-europene, africane și latino-americane, care au abandonat autoritarismul și au ales calea înlocuirii instituțiilor vechi. Care regim li se potrivește mai bine tinerilor democrații: prezidențial sau parlamentar; legislativul unicameral sau bicameral; sistemele electorale întemeiate pe principiile:

bipartidismului sau pluripartidismului, sistemul proporțional, majoritar sau mixt [15]. Confruntându-se opiniile adeptilor parlamentarismului și regimului prezidențial, s-a ajuns la concluzia: savanții cunosc prea puțin despre efectele schimbării instituționale deliberate, iar riscul unor greșeli care să conducă la rezultate neașteptate, contradictorii și chiar deformante este prea mare. J. Elster, în lucrarea „Posibilitățile în politica rațională”, conchide: a calcula / a estima diferențele între efectele locale și cele globale, între efecte pe termen lung și pe termen scurt, între efecte parțiale și generale ce provoacă schimbarea instituțională s-ar putea să depășească cunoștințele politologilor și politicianilor contemporani [16]. Din acest motiv istoria abundă de exemple cu greșeli, când agenții calculează în mod eronat ce tip de instituție ar trebui să creeze pentru a-și promova interesele viitoare [17; 18].

Semnificația instituțiilor pentru viața comunității este majoră: instituțiile reglementează accesul la resursele limitate și valorizate, elaborează standardele utilizării lor legitime. Instituțiile definesc interesele și cum trebuie acestea urmărite, întrucât limitarea resurselor este prin definiție o stare ce dă naștere la contestare și conflict. Instituțiile reglementează interacțiunea intereselor, ele definesc regulile și câștigurile care pot fi obținute în joc. Dar pentru aplicarea practică a potențialului constructiv, formativ, managerial al instituțiilor este necesar să asimilăm rezultatele investigațiilor științifice. A repetat nu odată dl Vladimir Filat, lider al Partidului liberal democrat din Moldova, „eu nu dispun de timp să studiez politica, eu fac politica”. După cum a arătat experiența ulterioară, o asemenea abordare a teoriei politice este urmată de consecințe imprevizibile. Politica ca domeniu specific de activitate umană este amenințată de multiple riscuri, pentru a le cunoaște, a le diminua, este recomandabilă asimilarea teoriei instituțiilor politice. Cu atât mai mult că experiența politică a tînărului stat democratic Republica Moldova este supraîncărcată de eșecurile activității liderilor partidelor politice, a conducătorilor instituțiilor de stat, care *post-factum* cu regret afirmă: mintea moldoveanului cea de pe urmă.

Bibliografie:

1. DEX, Academia Română, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan”, Ediția a II-a. București: Univers enciclopedic, 1996
2. Dubar Claude, *Criza identităților. Interpretarea unei mutații*. Chișinău: Știința, 2003, 232 p.
3. Rawls J., *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press, 1999

4. Robert E. Goodin, Hans-Dieter Klingemann (coordonatori), *Manual de Știință Politică*. Traducere de Irina Ana Kantor, Ileana-Cristina Stăruș, Romana Careja, Mirela Nemeș, Andreea Ioana Coziaru, Olivia Todorean, Cosmin-Gabriel Marian. Iași: Polirom, 2005, 735 p.
5. Miller G., *Jmanagerial Dilemmas: The Political Economy of Hierarchy*. New York: Cambridge University Press, 1992
6. Hardin R., *Collective Action*. Baltimore., Md.: Johns Hopkins University Press, 1982.
7. Конституционное право развивающихся стран: основы организации государства/под редакцией Е.С.Осман, С.В.Троцкий, М.А.Штанина, М., 1992, 403 с.
8. Roșca Ludmila, *Știința politică*. Manual. Chișinău: UASM, 2005, 328 p.
9. *Constituția Republicii Polone*. Constituții: wordpress.com/category/3-constitutii-netraduse-in-limba-romana/pag.14/, accesat la 5 iunie 2013
10. *Constituția Republicii Cehe*. Constituții: wordpress.com/category/3-constitutii-netraduse-in-limba-romana/pag.14/, accesat la 5 iunie 2013
11. *Constituția Ungariei*. Constituții: wordpress.com/category/3-constitutii-netraduse-in-limba-romana/pag.14/, accesat la 5 iunie 2013
12. Michel Bitbol, *Complemetaritate*. Trad. de Violeta Vintilescu / Dicționar de Istoria și Filosofia Științelor. Volum coordonat de Dominique Lecourt. Iași: Polirom, 2005, 1446 p.
13. Мельвиль Ю.А. и др. *Политология*. Учебник. М.: Московский государственный институт международных отношений (Университет) МИД России, ТК, Велби, Изд. Проспект, 2007, 618 с.
14. Boțan Igor, *Instituționalizarea partidelor și alegerilor*. <http://www.e-democracy.md/coments/political/200802151>, accesat la 10 mai 2013
15. Przeworski A., *Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. p. 115-142.
16. Elster J., *The possibility of rational politics* / Held D. Political Theory Today. Oxford: Polity Press, 1991
17. Inmergut E.M., *Health Politics: Interest and Institutions in Western Europe*. New York: Cambridge University Press, 1993
18. Rothstein B., *Labor market institutions and working-class strength* / Steinmo, Thelen, Longstreith, 1992, p.33-56.

